

Van de redactie...

Nu de bladeren van de bomen oranje kleuren en beginnen te vallen, is het ook weer het seizoen waarin de derde VTB-nieuwsbrief van het jaar op de mat valt. Deze keer met een inhoudelijk stuk over ontbossing in de cacaoketen, een column van onze voorzitter Jaap van der Waarde, een aankondiging voor de VTB-commissieavond, en de verslagen van het Are We On The Right Track-seminar en de VTB-studiedag, respectievelijk op 14 en 15 september j.l. Onverwacht bleken beide activiteiten op twee opeenvolgende dagen georganiseerd te zijn. Goed om te zien dat het animo voor zowel het seminar als de studiedag groot was! Ook is er heugelijk nieuws uit onze Wikipedia-commissie, die student-leden tegen een kleine vergoeding wil betrekken bij het schrijven van nieuwe lemma's. Een aantal nieuwe ontwikkelingen dus, die hopelijk bij veel leden aanslaan!

Ontbossing in de cacaoketen

Door: Lieke Guinee, bestuurslid VTB

Op 13 september j.l. kopte The Guardian: "*Chocolate industry drives rainforest disaster in Ivory Coast*". Ontbossing in de cacaoketen heeft in het afgelopen jaar veel aandacht gekregen, en als bestuurslid van de VTB, adviseur op het gebied van verduurzaming van cacao én liefhebber van chocola vind ik het een bijzonder interessant onderwerp. Daarom in dit artikel een verkenning van de achtergrond van het fenomeen in Ivoorkust, en een blik op de toekomst. Ivoorkust is het land waar de meeste cacao wordt geproduceerd: 40% van de wereldproductie. Het gewas is geïntroduceerd in het land aan het eind van de 19e/begin 20e eeuw, maar vooral vanaf de jaren '60 was er een spectaculaire toename van de productie. Dit werd gedreven door migranten die van de noordelijke savannegebieden naar de (dunbevolkte) zone met tropische bossen trokken. De meesten kwamen er om als arbeider te werken op plantages, maar omdat het makkelijk was om land te krijgen begonnen velen hun eigen cacaoboerderij. Dit ging gepaard met grootschalige en vaak volledige ontbossing: hoewel cacao goed gedijt in de schaduw, was platbranden de makkelijkste manier om land vrij te maken. Daarnaast hadden migranten door alle bomen te verwijderen (in plaats van een paar te laten staan als schaduwboom) ook een sterkere eigendomsclaim op de grond en sneller een eerste oogst.

Zo werd de 'bosgrens' steeds verder teruggedrongen. Vanaf de jaren '80 en '90 kozen boeren door verminderde beschikbaarheid van bebost land vaker voor het herplanten van een oude plantage in plaats van het ontbossen van een nieuw stuk land. Schommelende cacaoprijzen en slechte oogst door droogte zorgden er ook voor dat boeren gingen diversifiëren door gewassen als oliepalm, rubber, cashew en teak aan te planten. Dit biedt bescherming tegen weer- en marktrisico's en deze gewassen gedijen soms beter op gedegradeerde grond dan cacao.

Dit laatste is nu nog belangrijker met het oog op klimaatverandering – voor de cacaoregio in Ivoorkust wordt een temperatuurstijging voorspeld en cacaoboeren geven aan dat de moessonregens de afgelopen jaren onregelmatiger zijn geworden.

'De teelt op bestaande plantages moet aantrekkelijker worden.'

Tegelijkertijd gaat helaas de ontbossing door, ook in nationale parken en andere beschermde gebieden. Om dit tegen te gaan zou cacaoteelt op reeds bestaande plantages aantrekkelijker moeten worden dan ontbossing van een nieuw stuk land. Dit kan bijvoorbeeld door boeren toegang te bieden tot technologische aanpassingen zoals (kunst)mest (dit is nodig als een boer langdurig op dezelfde plek cacao wil blijven verbouwen), en cacaovariëteiten die snel en veel produceren. Ook agroforestry wordt gezien als een win-win oplossing, goed voor de biodiversiteit, meer divers inkomen voor de boer en een beter microklimaat. Dit wordt echter bemoeilijkt doordat cacaoboeren bang zijn voor houthakkers die (met of zonder vergunning) bomen omkappen die tussen de cacao staan en daarbij cacaobomen beschadigen. Meer zekerheid over eigendom van land en de bomen die erop groeien zou deze angst kunnen verminderen.

Ondertussen zit de cacaosector niet stil. De voornaamste cacao- en chocoladebedrijven in de wereld hebben in maart een verklaring getekend waarin ze beloven om ontbossing en degradatie in de cacaoketen te beëindigen. Of deze verklaring iets gaat opleveren moet nog blijken; in november wordt er een actieplan gepresenteerd tijdens de VN klimaatop in Bonn. ■

>> Bronnen: **Maclean, R. 2017.** Chocolate industry drives rainforest disaster in Ivory Coast. The Guardian, 13 September 2017: <https://www.theguardian.com/environment/2017/sep/13/chocolate-industry-drives-rainforest-disaster-in-ivory-coast>

Ruf, F. & Varlet, F. 2017. The myth of zero deforestation cocoa in Côte d'Ivoire. In: Pasiecznik, N. and Savenije, H. (eds.). Zero defore-

Column...Tropische bossen in beweging

Door: Jaap van der Waarde

Op het TV journaal verschijnt een satelliet-beeld van Caraïbische eilanden. De eilanden waren groen vóór de storm maar zijn bruin na de storm. Een concreet voorbeeld van impact van een veranderend klimaat op een tropisch ecosysteem. Recent is in een wetenschappelijke publicatie aangetoond dat tropische bossen inmiddels netto uitstoters zijn geworden van CO₂. Dus al die opname van CO₂ door gezonde bossen in de tropen is inmiddels lager dan de CO₂ die vrijkomt bij kaalkap en

bosdegradatie van oerwouden in de tropen. Tegelijkertijd groeit het besef dat tropische bossen van belang zijn voor ons allemaal. Voor de biodiversiteit, voor de lokale bevolking, voor de wereld. Steeds meer mensen en organisaties houden zich bezig met tropische bossen. De klimaatovereenkomst van Parijs van een jaar geleden bevestigde nogmaals de noodzaak om ontbossing te voorkomen. Private initiatieven zoals de Tropical Forest Alliance proberen bedrijven te bewegen om voor ontbossingsvrije productie te kiezen. Investerders en verzekeringsmaatschappijen

praten over de risico's van zoetwatertekorten en landschapsdegradatie door ontbossing. Het werkveld voor een Vereniging Tropische Bossen verbreedt zich. Momenteel zijn we ons VTB 10-jarenplan aan het herzien. Met een blik op de toekomst, waarbinnen tropische bossen een nog belangrijkere rol zullen gaan vervullen. Met een blik naar buiten, naar nieuwe partijen die een belang hebben bij tropische bossen, met nieuwe ideeën en oplossingen. Constant change is here to stay, als deskundigen vereniging hebben wij daarbij een rol te spelen.

station: A commitment to change. ETRN News No. 58. Tropenbos International, Wageningen, the Netherlands.

Ruf, F., Schroth, G. and Doffangui, K., 2015. Climate change, cocoa migrations and deforestation in West Africa: What does the past tell us about the future?. Sustainability Science, 10(1), pp.101-111.

"Living on the edge"

Verslag van de VTB-studiedag

De studiedag van dit jaar had als thema: "Mangroves: Living on the edge". Een woordspeling die tevens de urgentie benadrukt. Een mooie aanleiding was daarbij de opening van de mangrove in Burgers' Zoo, 's werelds grootste overdekte mangrovekas.

De volle zaal met bijna 90 aanwezigen werd welkom geheten door dagvoorzitter Femke Tonneijck, programma manager bij Wetlands International. De openingspresentatie werd verzorgd door Constanze Mager, ecooloog bij Burgers' Zoo en medeverantwoordelijk voor de aanleg van de mangrovekas. De bouw van deze kas en de aanleg van het bassin waarin de mangroves groeien bracht vele technische uitdagingen met zich mee. "Voor het nabootsen van eb en vloed in het bassin moeten we telkens 25.000 liter water wegpompen en elders opvangen. Dat water wordt dan ondertussen gezuiverd", aldus Constanze. Ook bleek het nog een hele opgave om de juiste klei met de minste 'schadstoffen' te vinden.

'Voor het nabootsen van eb en vloed moeten we telkens 25.000 liter water opvangen'

Naast de technische uitdagingen zijn er uiteraard de uitdagingen van biologische aard: hoe gaan de dieren die je in de kas uitzet reageren? Blijven de degenkrabben wel netjes in hun verblijf? En laten de 280 wenkkrabben die in de moddermassa zijn uitgezet zich wel aan het publiek zien? In het wild

duiken die dieren per slot van rekening meteen hun holletje in zodra ze op afstand iemand aan zien komen. Omdat de kas spiksplinternieuw is en onlangs pas geopend moet het hele ecosysteem zich nog gaan ontwikkelen. Een deel van de mangrovebomen die Burgers' Zoo heeft overgeplaatst uit een oude kas heeft het niet gered. De presentatie van Mager gaf de rondleiding door de mangrovekas, die later op de dag plaatsvond, een extra dimensie.

In de presentaties gedurende de dag werd aandacht besteed aan de status en trends van mangrovebossen wereldwijd, en aan verschillende bedreigingen en kansen voor het behoud van mangrovebossen. Wim Giesen (Euroconsult) vertelt dat mangrovegebieden een uitgebreid scala aan ecosysteemdiensten leveren, variërend van kraamkamer voor vis tot de bescherming van de kust. Mangrovegebieden zijn zeer divers: afhankelijk van de soorten en groeiplaats kan de vegetatie variëren van dwergstruikjes tot bomen die een hoogte van 30-40 meter bereiken. "Tussen 1980 en 2000 is ongeveer een derde van de mangrovebossen verdwenen", aldus Giessen. "De grootste verliezen zien we in Zuidoost Azië, daar waar ook de meeste en soortenrijkste mangrovebossen voorkomen. In Zuid Sulawesi is bijvoorbeeld al 90% verloren gegaan." Hoewel deze ontbossingstrend de laatste jaren afneemt is de vraag of dit niet enkel komt doordat er simpelweg minder mangroven beschikbaar zijn om om te kappen.

Roel Bosma, die vanuit Wageningen UR jarenlang onderzoek deed aan aquacultuursystemen, zette uiteen hoe een synergie van mangrovebehoud samen met aquacultuur de beste optie is vanuit het oogpunt van natuurbescherming en economie. "In de Filipijnen mogen vis-, en kweekvijvers pas op 300 meter landinwaarts vanaf de kust worden aangelegd. In Indonesië daarentegen worden de vijvers gewoon tot aan de kust gebouwd. Daardoor zijn de mangroven in Indonesië op veel plaatsen verdwenen en is de kustlijn vele malen kwetsbaarder voor stormschade", zo vertelt hij.

Daniel Knoop van Solidaridad hield hierop aansluitend een vurig betoog over hoe certificeringsschema's van kweekvis zoals ASC en SAP een suboptimaal, niet-duurzaam systeem in stand houden. Knoop: "Dergelijke certificeringsschema's willen vooral veel bedrijven achter zich scharen en sturen daarom aan op verduurzaming van de middenmoot, terwijl

Caspar

de extensieve en intensieve aquacultuur buiten de boot vallen.” De eisen die de certificeerders stellen aan die middenmoot zijn echter lang niet streng genoeg volgens Knoop. Liever ziet hij dat certificeringsschema's juist de extensieve, natuurvriendelijker teelt (gemiddeld 3 garnalen per vierkante meter) en de intensieve, fabrieksmatige productie (gemiddeld 500 garnalen per vierkante meter) zouden stimuleren.

John Boone Kauffman, professor aan de Oregon State University, ging verder in op de milieubelasting van aquacultuur in mangrovegebieden. Aan de hand van een uitgebreide rekenom demonstreerde hij de enorme klimaatimpact van een typisch Amerikaanse *surf 'n turf* (maaltijd met rundvlees en garnalen). De conclusie: het blijkt minder milieubelastend te zijn om met de auto van Amsterdam naar Rome op en neer te rijden, dan deze maaltijd te verorberen. Opvallend is ook dat de milieu-impact van aquacultuur nog eens vele malen hoger ligt dan van veeteelt. Dat heeft vooral te maken met de enorme hoeveelheid koolstof die in volwassen mangrovesystemen ondergronds ligt opgeslagen. Ontbossing van mangroven leidt dus tot meer uitstoot dan ontbossing van Amazone-woud. Volgens een rapport van TruePrice is de milieuschade door veeteelt in de Amazone ongeveer 19 keer meer waard dan de opbrengsten. Bij aquacultuur zou de milieubelasting nog eens 10 keer zo groot zijn.

'De eisen die certificeerders stellen zijn lang niet streng genoeg.'

Om de dag met een boodschap van hoop af te sluiten illustreerde Pieter van Eijk (Wetlands International) een voorbeeld van succesvol mangroveherstel op Java. “Op veel plaatsen zijn in het verleden mangroves aangeplant, maar daarvan heeft zo'n 80-90% het niet gered”, aldus van Eijk. De vraag is dus of het aanplanten überhaupt wel zin heeft. Belangrijker is het om de juiste randvoorwaarden voor herstel te scheppen en daartoe is het cruciaal om de autecologie van soorten te begrijpen en inzicht te hebben in de hydrologie en natuurlijke dynamiek van het systeem. “Aan de hand daarvan kun je dan bepalen welke condities moeten veranderen om mangrove weer te laten vestigen. Alleen als er helemaal geen natuurlijk herstel meer is, bijvoorbeeld omdat er geen mangrovezaden meer worden aangevoerd, dan heeft het zin om actief aan te planten.”

'Zo'n 80-90% van de aangeplante mangroves heeft het niet gered.'

De studiedag werd afgesloten met een korte maar levendige discussie onder leiding van de dagvoorzitter, en werd gevolgd door een gezellige borrel in de tropische omgeving van Burgers' Bush. De studiedagcommissie bedankt iedereen die aanwezig was bij deze studiedag; we hopen jullie volgend jaar in dezelfde groten getale te zien! ■ **Jeffrey van Lent**, studiedagcommissie (met aanvullingen van Caspar Verwer)

Duurzame investeringen

Verslag van het AWOTRT seminar

'Impactinvestering in kleinschalige land- en bosbouw-bedrijvigheid: het moet en het kan!' Dit was de centrale boodschap van het tiende On-Right-Track seminar dat op 14 september plaatsvond onder de titel: *Towards inclusive investment and business models for improved land governance and livelihoods - Are we on the right track?*

Anno 2017 is er vrijwel geen "leeg" land meer in deze wereld. Overlappende, onduidelijke en tegenstrijdige landclaims leiden tot toenemende conflicten en aantasting van rechten en bestaansmogelijkheden. Bij zulke conflicten trekken de kleine landgebruikers en lokale gemeenschappen doorgaans aan het kortste eind.

'Overlappende landclaims leiden tot toenemende conflicten'

Tegelijkertijd onderkennen financiële instellingen en bedrijven die investeren in grootschalige land- en bosbouw steeds meer dat het niet goed aanpakken van zaken als land governance en livelihoods een groot financieel en reputatie risico betekent. Het besef dringt door dat ze hun bedrijfsmodellen en hun risicobeheer moeten herijken: de focus zou niet enkel meer moeten liggen op "do-no-harm" maar meer op "do-good", waarbij de lokale partijen gezien worden als partners en aandeelhouders in de onderneming. Mondjesmaat komen dergelijke inclusieve investerings- en ondernemingsmodellen nu van de grond; naast dat ze financieel interessant zijn dragen ze ook bij aan de verbetering van de leefomstandigheden, landzekerheid en de ondernemingspotentie van de bevolking ter plaatse.

Centraal in het seminar stond de bespreking van werkdokument 1.0: *Improving the positive impacts of investments on smallholder livelihoods and the landscapes they live in*, dat door FMO, HIVOS, KIT en Tropenbos International is opgesteld. Hierin zijn key pointers voor investeerders bijeengebracht waar ze op moeten letten wanneer ze "do-good" in hun investeringsmodellen willen verankeren. Ook zijn diverse commerciële cases in het document opgenomen die de haalbaarheid van een "do-good/impact" benadering illus-

Colofon

Adres VTB: postbus 124, 6700 AC, Wageningen; Website: www.tropischebossen.nl; Email: vereniging@tropischebossen.nl; Redactie: Caspar Verwer, Paul Zambon, Quirine Hakkaart; Simone van Santen de Hoog; Ontwerp/opmaak: Saskia Grootemaat, Caspar Verwer; Email redactie: vtbnieuws@tropischebossen.nl

De Vereniging Tropische Bossen heeft tot doel het creëren en onderhouden van een professioneel netwerk en het instellen van een dynamisch en effectief platform voor het verzamelen, kanaliseren en uitdragen van kennis en informatie over tropische bossen. Dit wil de vereniging bereiken door het stimuleren en faciliteren van contacten tussen mensen die vanuit verschillende achtergronden en posities geïnteresseerd zijn in duurzaam en maatschappelijk verantwoord beheer van tropische bossen.

Ook schrijven in deze nieuwsbrief? Stuur je stuk of suggesties naar: vtbnieuws@tropischebossen.nl

treren en de key pointers onderbouwen. Het seminar leverde nieuwe en aanvullende ervaringen en inzichten op die meegenomen zullen worden in de "2.0"-versie die de opstellers van het document in 2018 beogen. Het was ook zeer positief om te zien hoeveel kennis en expertise er in de zaal aanwezig was over dit onderwerp, waarvan investeerders en bedrijven gebruik kunnen maken. VTB-ers worden ook uitdrukkelijk uitgenodigd om hun expertise in te zetten ter versterking van het document en om hun ideeën te delen over hoe dit thema verder gebracht kan worden.

De hoofdbevindingen van het seminar zijn samengebracht in een korte brochure die te vinden is op de Tropenbos-website onder: <http://www.tropenbos.org/news/>. Op deze website vind je ook de PowerPoint presentaties en andere achtergrond informatie; een uitgebreid verslag van de bijeenkomst zal daar te zijner tijd geplaatst worden. ■ Herman Savenije

>> Meer informatie: Herman Savenije, Tropenbos International. E-mail: herman.savenije@tropenbos.org

VTB commissie-avond

Het VTB bestuur organiseert op donderdag 23 november een commissieavond. De VTB commissie avond is een oude traditie van de VTB die we vanaf dit jaar weer in ere gaan herstellen. Op deze avond zullen bestuur en commissies bij elkaar komen om commissie-ervaringen te delen, om te kijken of er ergens ondersteuning en/of afstemming nodig is, en om elkaar beter te leren kennen. Daarnaast is tijdens de afgelopen ALV besloten dat we het VTB 10-jarenplan gaan herzien dat in 2017 afloopt. Het bestuur is inmiddels begonnen met een eerste aanzet, en het is de bedoeling dat op de volgende ALV het meerjarenplan ter goedkeuring voorgelegd wordt aan de leden. We willen daarom graag samen in gesprek over jullie wensen voor de koers van de VTB in de komende vijf tot tien jaar. Voor avondeten en drinken zal gezorgd worden! ■ VTB-bestuur

Wie Wat Waar...

>> 23 november, **commissie-avond** in Utrecht. Tijd: 18.00-22.00u, Locatie: Vergader-Inn, Croeselaan 207, Utrecht.

>> Voor student-leden is het vanaf heden mogelijk om lemma's te schrijven tegen een kleine vergoeding (50-250 euro). Het bestuur stelt tot 1 april 2018 in totaal 750 euro beschikbaar. Raadpleeg voor meer informatie: vrc.wikibos@gmail.com